

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЗНАЧЕННЯ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ЛІСОВОЇ
ТИПОЛОГІЇ ДЛЯ ТЕОРІЇ І
ПРАКТИКИ ЛІСІВНИЦТВА**

Дві фундаментальні школи:

1. Лісівничо-екологічна
(П.С. Погребняк).

2. Фітоценологічна
(В.М. Сукачов).

Школа В.М. Сукачова (Фітоценологічна)

Основний акцент: Ліс як біогеоценоз

• **Еволюція погляду:** Від лісової асоціації до типу лісового біогеоценозу.

• **Ключовий принцип:** Тип лісу = сукупність ділянок, однорідних за складом деревних ярусів, фауни та мікроклімату.

• **Таксономія (геоботанічний підхід):**

- Тип рослинності
- Група формацій
- Формація
- Група типів лісу
- **Тип лісу (асоціація)**

Школа П.С. Погребняка (Лісівничо-екологічна)

Основний акцент: Едафічна сітка (Грунт + Волога)

• **Класифікаційна база:** Едафічна сітка Алексєєва-Погребняка.

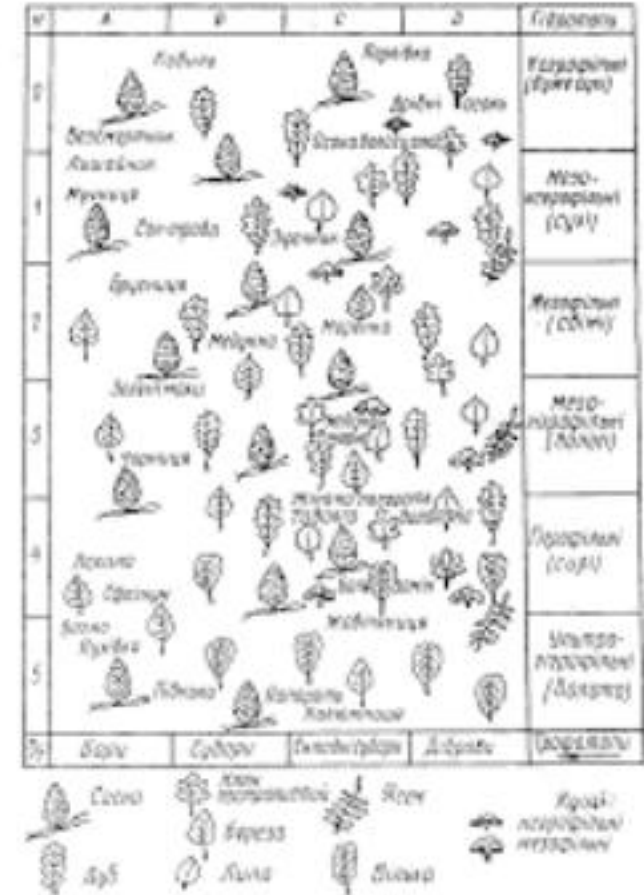
• **Універсальність:** Тип лісу встановлюється як для вкритих лісом площ, так і для зрубів чи галявин.

• **Класифікаційна система:**

◦ **Тип лісорослинних умов (ТЛУ):** Клімат + Грунт (напр. С2).

◦ **Тип лісу:** ТЛУ + корінна деревна порода (напр., Субір).

◦ **Тип деревостану:** Конкретний склад ярусу (напр., 7С3Б).

Порівняльна характеристика підходів

Параметр порівняння	Фітоценологічна (Сукачов)	Лісівничо-екологічна (Погребняк)
Об'єкт виділення	Рослинне угруповання (фітоценоз)	Місцезростання (едатоп)
Статус ТЛУ	Відмінне від типу лісу поняття	Основа для визначення типу лісу
Методика	Домінування видів-індикаторів	Трофність та вологість ґрунту
Практичне застосування	Ботанічні дослідження, Росія	Лісове господарство, Україна

Термінологічний дисонанс: Різне трактування поняття "Тип лісу".

Виробничі труднощі: Неузгодженість при проведенні лісовпорядкування на суміжних територіях.

Динамічність лісів: Складність класифікації тимчасових (похідних) угруповань у системі Сукачова.

Антропогенний фактор: Необхідність враховувати зміни середовища, спричинені діяльністю людини.

Спроби консолідації: Нарада 1950 року

Перша масштабна спроба об'єднання напрямків

•**Організатор:** Академія наук СРСР.

•**Запропонований компроміс:**

◦**Типи лісорослинних умов (ТЛУ)** - визначати за едафічною сіткою **Алексєєва-Погребняка**.

◦**Типи лісу** - визначати за класифікацією **В.М. Сукачова**.

Результат: Формальне рішення було прийняте, але на практиці об'єднання не відбулося через глибокі методологічні розбіжності.

Регіональний розвиток типології (1950–1970-ті рр.)

Період активного накопичення емпіричних даних

•Розроблено класифікації для раніше маловивчених регіонів:

◦**Гірські системи:** Карпати, Крим, Кавказ, Алтай, Середня Азія.

◦**Рівнинні території:** Молдавія, Північний Кавказ.

Значення: Вперше лісовпорядкування в Україні та сусідніх регіонах отримало детальну наукову базу, адаптовану до місцевих умов.

Друга Всесоюзна нарада (1973 р.)

Пошук уніфікації та індексації

•Порядок денний:

- Створення уніфікованої системи номенклатури.
- Розробка єдиної індексації типів лісу.
- Усунення розбіжностей у термінах «тип лісу» vs «тип лісорослинних умов».

Статус-кво: Консолідації знову не було досягнуто. Школи продовжували розвиватися паралельно, що ускладнювало міжрегіональний обмін даними.

Конференція у Львові (1983 р.) «Сучасні проблеми лісової типології»

•**Місце проведення:** Львівський лісотехнічний інститут.

•**Ключові постаті:** О.Л. Бельгард, Б.Ф. Остапенко, С.М. Стойко, М.А. Голубець та інші.

•Основні питання:

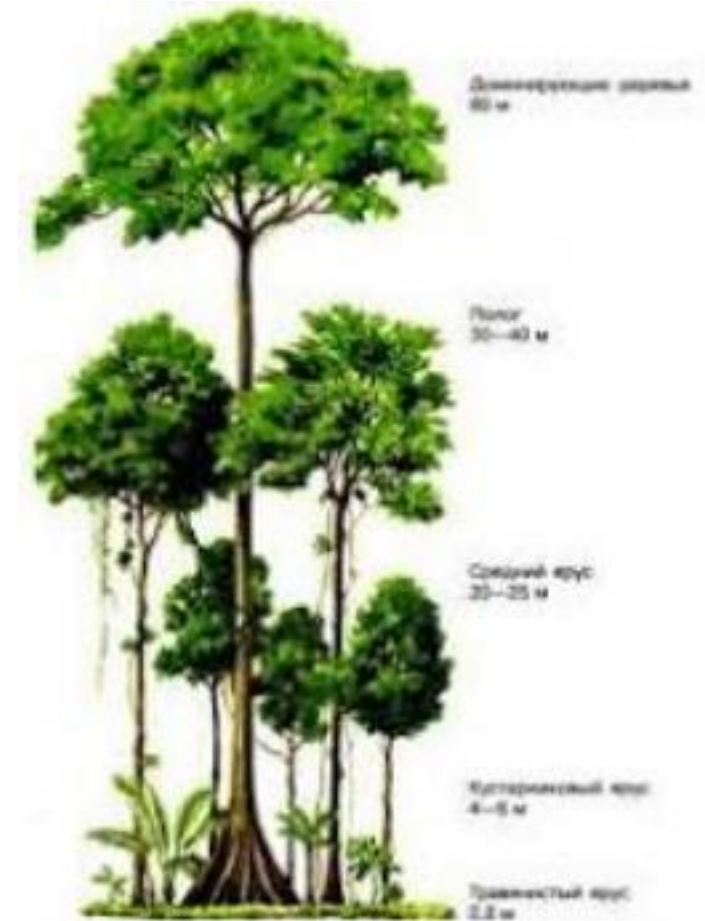
- Обсяг та ознаки поняття «тип лісу».
- Лісорослинне районування.
- Практичне впровадження наукових досягнень у виробництво.

Підсумок: Попри високий рівень дискусій, «три десятиліття зусиль не призвели до бажаних успіхів» у створенні єдиної теорії.

Лісова типологія в роки незалежності України

Міжнародна співпраця та нові виклики

- Українські вчені (наступники школи Погребняка) продовжують активно інтегрувати свої напрацювання у світовий науковий простір.
- **Ключові напрямки дискусій (1995–1996 рр.):**
 - **Динамічна типологія:** Вивчення лісів, що постійно змінюються.
 - **Біорізноманіття:** Роль типології у збереженні екосистем.
 - **Деградовані ліси:** Типологія техногенно змінених та антропогенних лісів.

Чому консолідація залишається проблемою?

Фундаментальні причини розбіжностей

1.Об'єкт дослідження: Сукачов вивчав *наявний* фітоценоз (що росте зараз), а Погребняк - *потенціал місця* (що може тут рости).

2.Пріоритети: Для лісівників важливіша стабільність ґрунту (Україна), для геоботаніків - мінливість рослинності (Росія).

3.Широтна зональність: Фітоценотичний підхід краще працює в одноманітних умовах Півночі, а едафічний - у мозаїчних ландшафтах Лісостепу та Степу.

Перспективи сучасної української типології

- Використання лісівничо-екологічних принципів для адаптації лісів до кліматичних змін.
- Розробка типології для **самосійних лісів** на покинутих сільськогосподарських землях.
- Гармонізація української класифікації з європейськими стандартами (напр., **EUNIS habitat classification**).

Українська лісотипологічна школа

**Лісівничо-екологічний напрям у другій
половині ХХ – на початку ХХІ ст.**

- **Фундатори:** П.С. Погребняк, Д.В. Воробйов.
- **Ключові центри розвитку:** Харків (УкрНДІЛГА), Львів (НЛТУ), Київ (НУБіП), Івано-Франківськ (УкрНДГірліс).
- **Основа вчення:** Порівняльна екологія рослин та взаємозв'язок лісу з середовищем (грунтом і кліматом).

П.С. Погребняк - корифей українського лісівництва

Науковий спадок та організаційна діяльність

• **Головна праця:** Монографія «**Основы лесной типологии**» (1944; 1955) - фундаментальний підручник для поколінь лісівників.

• **Досягнення:**

- Створив цілісну систему порівняльної екології.
- Перший директор Інституту лісу АН УРСР.
- Об'єднав у типології ґрунтознавство, геоморфологію та ландшафтознавство.

Значення: Його ідеї стали поштовхом для сучасних досліджень біорізноманіття та екології лісу.

Д.В. Воробйов та методологія досліджень

Від опису до інструктивних методів

• **«Типы лесов европейской части СССР» (1953):** розробка сучасної класифікації.

• **«Методика лесотипологических исследований» (1959, 1967):**

◦ Відповідь на запити IV Всесвітнього лісового конгресу.

◦ Чіткий алгоритм опису та виділення типологічних одиниць у природі.

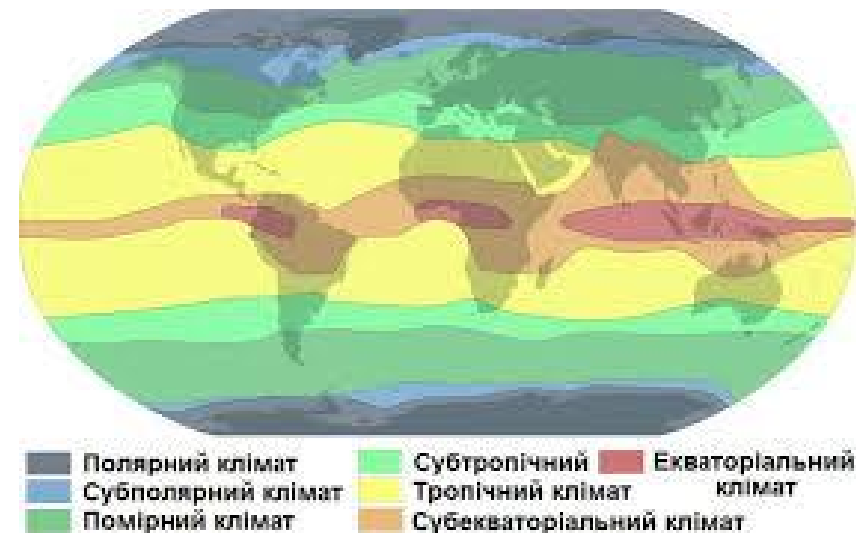
◦ Обґрунтування практичного застосування типології у лісовпорядкуванні.

Едафо-кліматична сітка та районування

Вчення про кліматопои (Д.В. Воробйов, Д.Д. Лавриненко)

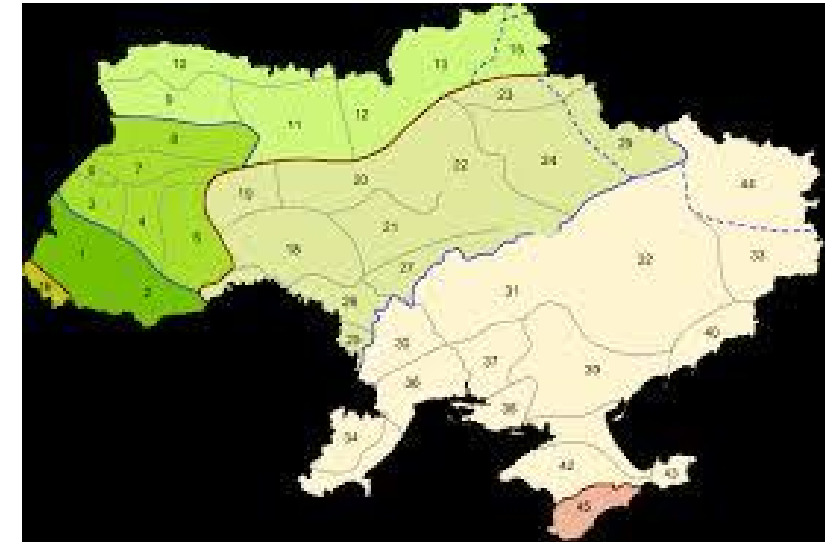
- **Кліматичне районування:** Виділено 32 кліматопои для Східно-Європейської рівнини.
- **Теоретичне значення:** Основа для прогнозування росту лісу та створення лісових культур-аналогів.
- **Практична праця:** Д.Д. Лавриненко «Взаимодействие древесных пород в различных типах леса» (1965).

Лісорослинне районування України та Молдавії

Роботи Б.Ф. Остапенка та І.П. Федеця

- Ієрархія категорій: Область - Підпровінція - Район - Підрайон.
- 5 лісорослинних областей рівнини (за вологістю/теплотою):
 - Сирого помірного клімату (сирого груду).
 - Вологого помірного клімату.
 - Свіжого помірного клімату.
 - Сухого відносно теплого клімату.
 - Дуже сухого теплого клімату.
- Масштаб: 3 підпровінції, 16 районів, 62 підрайони.

Гірська та сучасна типологія (Карпати, Крим)

- **Гірський Крим:** П.П. Посохов (1965) виділив понад **40** типів лісу.
- **Українські Карпати:** Розробка 22 підрайонів (Б.Ф. Остапенко, І.П. Федець).
- **Сучасний етап (2000 р.):** Б.Ф. Остапенко опрацював оновлену класифікацію рівнинної частини: **98** типів лісу для 7 кліматичних областей.
- **Букові ліси:** В.І. Парпан (1993) - дослідження структури та динаміки бучин Карпат.

Спеціалізовані класифікації: Засолені та заплавні землі

Розширення екологічної сітки

• **О.С. Мігунова (1975):** Типологія засолених місцезростань.

◦ Введено 9 гігротопів (від -3 до +5).

◦ 5 категорій лісопридатності (від нелісопридатних до оптимальних).

• **В.П. Ткач (1999):** Заплавні ліси Лівобережжя.

◦ Системний підхід на водозбірній основі.

◦ Перші діагностичні таблиці заплавних лісів.

Сучасні наукові школи та конференції

Спадкоємність поколінь у ХХІ столітті

- **Погребняківські читання:** Регулярний форум для обговорення здобутків типологів.
- **Провідні установи сьогодні:**
 - **УкрНДІЛГА (Харків):** школа В.П. Ткача, О.С. Мігунової.
 - **НЛТУ України (Львів):** школа С.М. Стойка, З.Ю. Герушинського.
 - **УкрНДІГірліс (Івано-Франківськ):** дослідження П.С. Пастернака, В.І. Парпана.
- **Актуальні вектори:** Лісотипологічний прогноз, стале лісоуправління, адаптація до змін клімату.

Типологія як фундамент лісогосподарських заходів

Зв'язок теорії та практики від ХІХ ст. до сьогодні

•**Головний принцип:** Будь-яке втручання в життя лісу повинно базуватися на його природі.

•**Сфери застосування:**

◦**Лісовідновлення:** вибір головної породи для садіння.

◦**Рубки догляду:** визначення інтенсивності та періодичності.

◦**Захист лісу:** моніторинг шкідників, типово прив'язаних до певних умов.

◦**Лісорозведення:** створення лісів на нових землях (Степ, еродовані схили).

Внесок Є.В. Алексєєва та Г.М. Висоцького

Витоки прикладного застосування

•**Є.В. Алексєєв:** Першим об'єднав теорію і практику в єдине ціле. Розробив систему заходів (культури, рубки) під конкретні типи лісу.

•**Г.М. Висоцький:** Фундатор наукового лісорозведення у Степу.

•**1939 рік:** Ідея проектування лісових культур на типологічній основі отримала загальнодержавне визнання в Україні.

"Тип лісу — це надійна адреса для призначення будь-якого лісогосподарського заходу."

Типологія еродованих та порушених земель

Екологічна безпека та меліорація

- **Класифікація еродованих земель:** Дозволяє проводити інвентаризацію та картування земель, непридатних для сільського господарства.
- **Проектування лісосмуг:** Використання едафо-кліматичної сітки для підбору асортименту порід (Г. Висоцький, П. Погребняк, Д. Лавриненко).
- **Практичне значення:** Створення стійких захисних насаджень, що зупиняють деградацію ґрунтів.

Типологічний аналіз лісового фонду

Інструмент підвищення продуктивності

- Мета:** Виявлення резервів лісу. Порівняння фактичного стану насадження з потенційно можливим для даного типу лісорослинних умов.
- Метод:** Обов'язкове включення типологічного аналізу в програми лісовпорядкування.
- Результат:** Перехід від експлуатації лісу до науково обґрунтованого вирощування високопродуктивних деревостанів.

Нові горизонти: Ландшафтно-водозбірний принцип

Сучасний вектор розвитку за В.П. Ткачем

• **Зміна парадигми:** Перехід від рекомендацій для окремих "ділянок" до систем заходів для великих територій (масивів, ландшафтів).

• **Геоморфологічна прив'язка:** Врахування особливостей рельєфу:

◦ Заплави річок.

◦ Тераси.

◦ Вододіли.

• **Перевага:** Ведення господарства в межах водозбору дозволяє краще регулювати водний баланс регіону.

Проблеми та виклики сьогодення

Чому спостерігається розрив між наукою і практикою?

1.Кадрове питання: Недостатньо висока кваліфікація лісівників-практиків у питаннях мікротипології.

2.Економічні чинники: Пріоритет миттєвої вигоди над довгостроковим типологічним плануванням.

3.Складна екологічна ситуація: Необхідність адаптації класичних схем до умов техногенного забруднення та глобальних змін клімату.

4.Кадастрова оцінка: Потреба в удосконаленні методів оцінки лісу не лише за деревиною, а й за екосистемними послугами.

Лісова типологія - це мова, якою ліс розмовляє з лісівником

- Знання природи лісу - єдиний шлях до створення **лісів майбутнього**.
- Українська типологічна школа залишається лідером у забезпеченні наукового підходу до лісовирощування у складних умовах (Степ, Гори).
- Майбутнє - за тісною інтеграцією ґрунтознавства, типології та цифрового картування.

